

Lezingen:**Ezechiël 37: 1-14**

¹Ik werd opnieuw door de hand van de Heer gegrepen. Zijn geest voerde mij mee en Hij zette mij neer in een dal vol beenderen. ²Ik moest er aan alle kanten omheen lopen, en zo zag ik dat er verspreid over het dal heel veel beenderen lagen, die helemaal waren uitgedroogd. ³De Heer vroeg mij: 'Mensenkind, kunnen deze beenderen weer tot leven komen?' Ik antwoordde: 'Heer, mijn God, dat weet U alleen.' ⁴Toen zei Hij: 'Profeteer, en zeg tegen deze beenderen: "Dorre beenderen, luister naar de woorden van de Heer! ⁵Dit zegt God, de Heer: Beenderen, Ik ga jullie adem geven zodat jullie tot leven komen. ⁶Ik zal jullie pezen geven, vlees op jullie laten groeien en jullie met huid overtrekken. Ik zal jullie adem geven zodat jullie tot leven komen. Dan zullen jullie beseffen dat Ik de Heer ben.'" ⁷Ik profeteerde zoals mij was opgedragen. Zodra ik dat deed hoorde ik een geluid, er klonk een geruis van botten die naar elkaar toe bewogen en zich aaneenvoegden. ⁸Ik zag pezen zich aanhechten en vlees groeien, ik zag hoe er huid over de botten heen trok, maar ademen deden ze nog niet. ⁹Toen zei Hij tegen mij: 'Profeteer tegen de wind, profeteer, mensenkind, en zeg tegen de wind: "Dit zegt God, de Heer: Kom uit de vier windstreken, wind, en blaas in deze doden, zodat ze weer gaan leven.'" ¹⁰Ik profeteerde zoals Hij mij gezegd had, en de lichamen werden met adem gevuld. Ze kwamen tot leven en gingen op hun voeten staan: een onafzienbare menigte. ¹¹En Hij zei tegen mij: 'Mensenkind, deze beenderen zijn het volk van Israël. Het zegt: "Onze botten zijn verdord, onze hoop is vervlogen, onze levensdraad is afgesneden.'" ¹²Profeteer daarom en zeg tegen hen: "Dit zegt God, de Heer: Mijn volk, Ik zal jullie graven openen, Ik laat jullie uit je graven komen en Ik zal jullie naar het land van Israël brengen. ¹³Mijn volk, als Ik je graven open en jullie uit je graven laat komen, zullen jullie beseffen dat Ik de Heer ben. ¹⁴Ik zal jullie mijn adem geven zodat jullie weer tot leven komen, Ik zal jullie in je eigen land laten wonen, en jullie zullen beseffen dat Ik de Heer ben. Wat Ik gezegd heb, zal Ik doen – zo spreekt de Heer.'" "

Johannes 11: 25,26

²⁵Maar Jezus zei: 'Ik ben de opstanding en het leven. Wie in Mij gelooft zal leven, ook wanneer hij sterft, ²⁶en ieder die leeft en in Mij gelooft zal nooit sterven. Geloof je dat?'

Overweging

Ons land kent geen bergen en dalen. Of beter gezegd: Geen èchte bergen en dalen. Daarvoor gaan we in de vakantie naar elders. Mijn eigen laatste herinnering aan wandelen door een dal speelt zich af in Frankrijk. In de Gorges du Tarn. Vanaf de plek waar we kampeerden konden we de kloof in kijken. Wat was dat diep en eng, we werden er duizelig van. Toen we er, naar beneden gegaan, inliepen, voelden we ons klein en stil worden. Wat was dat indrukwekkend, de steenmassa's die boven ons oprezen. Ze hadden gewicht, ze straalden kracht uit. De eeuwen keken op ons neer. We waren minder dan niets.

Ervaringen als deze hebben de beeldtaal van de bijbel gevormd. Het dal staat er symbool voor een moment in je leven waarop je je klein en kwetsbaar voelt. Je lichaam laat je in de steek. Familie of vrienden stellen je teleur. Of je verliest een geliefde. Het leven om je heen gaat gewoon door, maar jij tast in het duister over hoe nu verder. Je bevindt je in het donkere dal van psalm 23. Soms staat

het dal in de bijbel ook symbool voor een bovenpersoonlijke ervaring. Dan bevindt de samenleving als geheel zich op een dieptepunt. Het is zo'n tijd, waarin er geschreven wordt aan de zwarte bladzijden van de geschiedenis. Als individu heb je er weinig invloed op. Je voelt je machteloos. Iedereen wordt meegesleurd door de ontwikkelingen. Over zo'n dal gaat het in de profetie van Ezechiël, die gelezen is.

Het is de zesde eeuw voor Christus. Babel is dan de grootmacht in het Midden-Oosten. Het volk Israël staat er machteloos tegenover. De toplaag van de bevolking, onder wie Ezechiël, wordt gedeporteerd. De rest blijft stuurloos achter. En ook de tempel in Jeruzalem wordt verwoest. De godsdienst, waar het volk z'n identiteit aan ontleent, onmogelijk gemaakt. Zo volgt de ene crisis de andere op. Je kunt ze niet meer op de vingers van één hand tellen. De toekomst ziet er somber uit. Ballingen en thuisblijvers zitten in 'een dal'.

Op zo'n moment is de verleiding groot, om je kop in het zand te steken. Om je te richten op de vierkante meter van je eigen leven, en niet verder te kijken. De krant dicht te slaan, het nieuws uit te zetten. Ezechiël zou dat misschien wel willen. Maar hij kan het niet. Hij wordt *gegrepen door de hand van de Heer*. Hij moet mee, hij moet kijken. Alsof er in zo'n situatie iemand nodig is, die de werkelijkheid onder ogen ziet. Hij krijgt een visioen. Het is geen prettig gezicht: *Een dal vol beenderen*. Toch moet hij erheen. Er aan alle kanten omheen lopen. En dan ziet hij dat heel veel beenderen zijn. En dat ze helemaal zijn uitgedroogd. Dat ze bijna verpulveren.

Je zou zeggen: Dit is een massagraf. Maar het is een beeld voor een volk dat er nog is. *Dit is mijn volk Israël*, zegt God tegen Ezechiël. Het gaat hier om een samenleving, die verbrokkelt. Een maatschappij, waar geen verband meer in is. Want beenderen, die staan óók ergens symbool voor in de bijbel. De mens is vlees en been, kun je lezen in het Oude Testament. Vlees – kwetsbaar dus, sterfelijk. Alleen z'n botten zorgen ervoor, dat hij overeind blijft! En die beenderen, dat zijn z'n relaties. De geliefde, die trouw is. De familie, die klaarstaat als het moet. De vrienden, die goede en slechte tijden meebelevan. De geloofsgemeenschap, die je niet vergeet. Het verband waarin je leeft, houdt je overeind. Mensen die het alleen moeten redden, leven vaak korter. Ook vandaag nog. *Het is niet goed, dat de mens alleen is*, staat er in Genesis 2, en dan wordt uit de rib van de mens een betekenisvolle ander gebouwd. Adam heeft Eva net zo nodig als de botten die zijn vlees bij elkaar houden. En wat ziet Ezechiël nu, in zijn visioen: Dat de dragende verhoudingen, de botten van de samenleving, verdroogd zijn. Ze zijn aan het verpulveren. Er is sprake van desintegratie. Hoe komt dat? Wat is de oorzaak ervan? In zijn woordkeuze geeft Ezechiël je een hint. Hij gebruikt het woord voor 'dal' dat ook in het verhaal van de toren van Babel voorkomt. Dit gaat ook over het uiteenvallen van een samenleving. U kent dit wel. Het speelt zich af in een dal. Een groep mensen bouwt er een toren. Want ze willen hoger op. Ze willen zelf naam maken, in plaats van de Naam van God groot maken. Ze gaan voor hun eigen kleine verhaal, in plaats van voor het grote verhaal van God en mensen. Op een gegeven moment verstaan ze elkaar dan niet meer. De toren komt niet af. En dan verspreiden ze zich over de aarde. Ieder naar z'n eigen vierkante meter. En Ezechiël ziet: Dat is ook nu de oorzaak van de desintegratie. Het is net als in het dal van de toren van Babel. Iedereen is bezig met z'n eigen kleine verhaal. Een groter, verbindend verhaal, ontbreekt. Het is de zesde eeuw voor Christus, als hij dit ziet. Maar het is een dal waar de mensheid altijd weer in terecht kan komen. Ook nu. Als ik met de profeet meekijk, herken ik er meer in dan mij lief is.

De samenleving verbrokkelt. Ik zie dat onder anderen aan de omgekeerde Nederlandse vlag, die nu gebruikt wordt rond het boerenprotest tegen het overheidsbeleid. Er wordt wel gezegd: Je moet dat niet te serieus nemen. Het is een ludieke actie. Maar ik ben symbool-gevoelig. Die vlag, die staat voor een verhaal dat alle inwoners van Nederland kan binden. Je voelt daar altijd iets van op 4 en 5 mei. Vooral tijdens de herdenking op de Dam. Door de vlag om te keren zeggen de boeren: Wij voelen ons niet gezien, door het grotere geheel. Of: Het grotere geheel kan ons even niet schelen,

het gaat nu om onze eigen toekomst. Hoe dan ook: Dit symbolische gebaar toont iets van een verband dat verdroogt, van verbrokkeling. En dat wordt ook zichtbaar aan het aantal politieke partijen in de Tweede Kamer. Twintig zijn het er! Elk verdedigt de belangen van een ander stukje samenleving. Wie houdt er nog zicht op het geheel? Onze samenleving heeft een verbindend verhaal nodig, heeft Kim Putters gezegd, bij zijn afscheid als directeur van het Centraal Cultureel Planbureau. Want de vraag, die hem het meest gesteld werd, de afgelopen tijd, was: Geef ons inspiratie. Kom bij ons spreken.

Is dat niet opvallend? Geef ons inspiratie! Het lijkt Ezechiël 37 wel. En ja, in een dal vol dorre beenderen is de wind van de Geest nodig. Nieuwe bezieling. Herschepping. En het wordt ook Genesis opnieuw, in het visioen van Ezechiël. *Menskind*, wordt hij genoemd, door de Eeuwige. Ben Adam, is dat in het Hebreeuws. *Menskind*, vraagt de Heer hem, *kunnen deze beenderen tot leven komen?* En Ezechiël antwoordt: *Heer, mijn God, dat weet U alleen.* Ik weet het niet. Er zijn maar weinig mensen, die dat durven zeggen als hen iets gevraagd wordt. Ik weet het niet. Maar als je eerlijk bent, is dat hoe je je voelt in een dal. Niet-wetend. Zoekend. Klein en kwetsbaar. En dat kan louterend werken. Het trekt iets recht, dat scheefgegroeid is. Een zeker-weter heeft geen ruimte voor een meer, voor iets dat groter is dan hemzelf, voor de Eeuwige. Hij raakt een aspect van mens-zijn kwijt. In een dal kan dat weer teruggevonden worden. Het basale besef van kwetsbaarheid en afhankelijkheid, waar het mens-zijn in Genesis mee begint. *Heer mijn God*, zegt Ezechiël. *U alleen weet of deze beenderen tot leven kunnen komen.* En dan krijgt hij een opdracht. *Zeg tegen deze beenderen: Luister naar de woorden van de Heer.* Luister. Dat wil zeggen: Stel je open. Wees eens wat minder vol van je eigen mening. Maak ruimte voor een ander verhaal, dan in je eigen bubbel verteld wordt. Luister. Dan zal ik jullie *adem geven zodat jullie tot leven komen.* Een groter verhaal, dat allen samenbindt. De wind zal uit alle hoeken van de wereld komen, zegt God. Als beeld van de grenzeloosheid van de verbondenheid die in Hem begint. Want het is een illusie, dat mens-zijn iets anders is, als je ergens een landsgrens, een sociale grens of een raciale grens passeert. Mens-zijn is altijd en overal: Ben Adam-zijn. Niet meer dan vlees-zijn, één en al sterfelijkheid, tenzij er beenderen zijn, relaties, verbanden, het verbond met God, om je overeind te houden. *Dan*, zegt de Eeuwige, *zullen jullie weten dat ik de Heer ben.*

Dit is een zinnetje, dat als een refrein telkens terugkomt in het boek Ezechiël. Alles bij elkaar zo'n vijftig keer. *Dan zullen jullie weten dat ik de Heer ben.* Er zit een verwijzing in naar de eerste regel van de tien woorden. De zin, waar de verbondssluiting bij de berg Sinaï mee begint. *Ik ben de Heer jullie God, staat daar, die jullie uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd. Vereer naast mij geen andere goden...* U weet hoe Jezus deze tien woorden heeft samengevat. Heb God lief, en de naaste, als jezelf. Doe dit, en je zult leven. Je zult overeind blijven, je onderdeel weten van een groter geheel, gedragen door je verhouding met anderen, met de Ander. Het verbond van God en mensen zal je toekomst geven. En hij heeft deze woorden zelf ook gedaan. Hij heeft God lief gehad, en mensen. Ook buiten zijn eigen bubbel. En daarin leeft en inspireert hij, ook vandaag. *Ik ben de opstanding en het leven*, zegt hij in het evangelie naar Johannes. De vervulling, van het visioen van Ezechiël...

De wind zal uit alle hoeken van de wereld komen, zegt God tegen Ezechiël. En *dan zullen jullie weten, dat ik de Heer ben.* En Ezechiël ziet het gebeuren. Het is Genesis opnieuw. De verdorde beenderen krijgen pezen, vlees en huid. En dan krijgen ze adem. Er komt inspiratie, een nieuwe Geest in de samenleving. Er gaat iets bruisen. Er komt beweging. En met de beweging, naar elkaar toe, komt er nieuwe hoop.

Kijk, inspiratie wordt soms gezien als iets dat een ander jou moet geven. Je gaat naar een film, een toneelstuk, een kerkdienst of een boeiende spreker als Kim Putters. Je gaat in de Netflixhouding, lekker onderuit, en hoopt dat het wat wordt. Na afloop geef je je beoordeling. Was het een zes, een

acht of een tien? De toeschouwer is immers koning. Thuisgekomen pak je vervolgens de draad van je eigen verhaal weer op. Maar dat is niet wat inspiratie is, in elk geval niet de inspiratie van Gods Geest. Deze spreekt je persoonlijk aan. Ze grijpt je aan, vraagt om ruimte in jou. Ze vraagt je het verhaal, dat je jezelf telkens kunt horen vertellen, 'ns even los te laten. Ze verschuift iets in je innerlijk. Ze neemt je mee in Gods verhaal. Het verhaal van de liefde. Ze beweegt je en maakt dat je zelf ook in beweging komt. Je klaagt niet meer de hele tijd, over alles dat niet is zoals het zou moeten zijn. Je staat op. Je gaat er iets aan doen. Al is het maar iets kleins. Dat geeft hoop! Je gaat bijvoorbeeld aan de tafel, waar Jezus de gastheer is. Je houdt je hand op. Je laat je voeden, door zijn liefde. Die gulle liefde, die geen grenzen kent. Dat is al een daad, die laat voelen: De wereld wordt nieuw, van de verbinding die groeit, in de gemeenschap met Hem. Amen.

Bronnen:

K. Bouhuijs en K.A. Deurloo, Taalwegen en dwaalwegen, p. 119 ev (over 'vlees en been')

O. Noordmans, Verzamelde werken *, p. 135 ev (preek over Ezechiël 37)

K. Putters, Het einde van de BV Nederland

K. Spronk, in De bijbel spiritueel, p. 417, over Ezechiël 37-39

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl